

http://www.fn.hu/tudomany/20100206/sokan_oltek_sokakat/

Sokan öltek sokakat

Takács Róbert

2010. február 7. 07:05

Ruandában pillanatok alatt lepattogzott az emberekről a civilizációs máz: 1994-ben három hónap alatt 800 ezer emberrel végeztek a bozótvágó kések. Egy ország, ahol mindenki gyilkos vagy áldozat, és ahol Kína folytatja a gyarmatosítást – a Hotel Ruanda és Búr Gábor történész magyarázata.

A pangát trópusi vidékeken az aljnövényzet ritkítására, bizonyos termények kaszálására használják. Éle 40–45 centiméteres. Ruandában elkél a panga, hiszen az ország alig két szélességi fokkal fekszik délre az Egyenlítőtől, ám ez önmagában aligha indokolná, hogy hónapok alatt nyolcszázszázalékos szállítmány érkezzen kínai importból 10 centes darabon. Az Európában inkább macheteként emlegetett szerszám viszont gyilkos fegyverként is bevethető, amely igen hatékonynak bizonyult a Juvénal Habyarimana ruandai elnök meggyilkolása utáni bő három hónap tömeges mészárlásai során.

Az 1994 tavaszi Ruanda igazi „állatorvosi ló” volt, húzta alá Búr Gábor történész, ahol több tényező egymást erősítette fel, hogy végül féktelen tombolással emlékeztessen arra, milyen vékony páncélt is von körénk, és milyen könnyen lepattagzik rólunk az emberi civilizáció. Száz nap alatt mintegy 800 ezer embert, tuszikat és mérsékelt hutut öltek meg, legtöbbször két szervezett hutu milícia katonái, amelyhez hasonló népiirtásra a második világháború óta nem volt példa.

HOTEL RUANDA

Az [Anno Filmklub](#) Terry George Hotel Ruanda című filmjét mutatta be Tolerancia Évadja keretében, majd Búr Gábor történész beszélgetett a közönséggel az 1994-es ruandai népiirtás háttéréről, az ENSZ, a nagyhatalmak tehetetlenségéről, a társadalmi megbékélés lehetőségeiről, és az afrikai kontinenst jellemző hatalmas feszültségekről.

A bozótvágók ilyen mértékű központi szerepe is megmutatja a Ruandában történtek sajátosságát, hogy ott a borzalmak „kisipari módszerekkel” folytak: sokan vettek részt sokak meggyilkolásában. Olyannyira sokan, hogy az akkor 7,3 milliós népességből százezret is elérte azok száma, akik maguk is öltek ezekben a hónapokban.

Ezer hegy országa – így emlegetik a magasan fekvő államot, avagy franciául Pays des mille collines. Erről kapta a nevét az az 1973-ban alapított négycsillagos belga szálloda, amely a féktelenül tomboló gyűlölet hullámai közt apró, ostromlott szigetet képezett, és amelynek mai honlapján semmi sem emlékeztet arra, hogy a hotelben 16 éve Paul Rusesabagina, a frissen kinevezett ügyvezető igazgató 1268 – zömében tuszi – embernek adott menedéket.

A Kenyában szállodai menedzsmentet tanult hutu származású fiatal sikeres pályát mondhatott magáénak, jó szakember volt, aki ismerte a helyi viszonyokat, ügyesen lavírozott az európai vendégek és helyi hatalmasságok között, amelynek szerves része volt, hogy ajándékokkal, szívességekkel is kereskedjen.

Káin és Ábel Afrikában

Kapcsolataira óriási szüksége volt az örület idején. Az ő „igaz” történetén keresztül dolgozza fel a Hotel Ruanda című film az 1994-es tavaszi eseményeket. Paul második felesége tuszi volt, ami eleve hatalmas kockázatot jelentett számára egy olyan pillanatban, amikor a halálhoz elég ok volt akár az is, hogy valakire ráfognak, szimpatizál a tuszikkal. Hogy miért gyűlölték egymást oly ádázul a hutuk és tuszik? Komoly szerepe volt a gyűlöletkeltésben a ruandai RTLM rádióadónak, amely szisztematikusan uszított a

„tuszi csótányok” és a „hutu árulók” ellen, bár az ellentétek évszázados gyökerűek, és a feszültségek a korábbi évtizedekben is fel-feltörték.

Vannak, akik szerint a két népcsoport közös eredetű, és a bantu vándorlással érkezett a vidékre mintegy ezer éve. Valószínűbb, hogy ez inkább csak a hutukra áll, míg a tuszik a 15–16. században érkeztek északról, és a két törzs múltja a bibliai Káin és Ábel történetét idézi fel: a fegyverforgatáshoz is értő pásztornép, a tuszi rátelepedett a földművelő hutu csoportokra, átvették a kinyarvanda nyelvet és egy merev társadalmi hierarchiát építettek ki.

A gyarmatosítók felelőssége

A térségbe az európai behatolás a német gyarmatosítókkal érkezett el, bár egyrészt számukra Német Kelet-Afrikában Tanganyika volt az igazán fontos terület, másrészt Ruandában – pontosabban Ruanda-Urundiban – egyáltalán nem törekedtek a helyi viszonyok átalakítására: megelégedtek azzal, hogy megtámogatták a hutu uralkodó bizonytalan legitimitását, majd tanácsadókat küldtek az országba.

Nem is volt különösen értékes terület, hiszen sem stratégiai nyersanyagot nem tartogatott, sem földrajzilag nem volt kulcsfontosságú. Az első világháborús vereséggel a német gyarmatok is elvesztek, Ruandában Belgium kapott jogot az irányításra, egy apró európai ország, amely a szomszédos Kongóban is csak az európai nagyhatalmi patthelyzetnek köszönhetően vethette meg a lábát.

A belga hatalom a gyarmati uralom biztosításának korábbi logikáját követve a tuszik elitjére támaszkodott, és – furcsa logikával – elmélyítették az ott élő népek ellentétét. Egyrészt 1935-ben bevezették azt, hogy a személyi okmányokban fel kell tüntetni az etnikai származást, amelynek nyomán az igazolványokba a „hutu”, a „tutsi” vagy a „twa” feliratot pecsételték. Jellemzően persze az egy százaléknyi twa, azaz pigmeus törzseket a két másik csoport egyaránt lenézi.

Ugyanakkor az etnikai határokat a vagyon relativizálta: a belgák szemében a módosabbak – a legalább 10 tehénnel rendelkezők – automatikusan hutunak számítottak. Másrészt a két népcsoport közti ellentétet fokozta a katolikus térítés felemássága, mivel a tuszi uralkodó csak a hutuk körében engedélyezte a misszionárius munkát.

Ruanda és Burundi 1962-ben vált függetlenné, és ezzel felborultak a korábbi erőviszonyok is, mivel az 1961-es népszavazás a gyarmatosítókkal együttműködő monarchia eltörlése mellett döntött. Az egy fő egy voks elvének megfelelően a lakosság mintegy négyötödét képviselő hutuk kerültek erőfölénybe, amely az ország szűkös erőforrásainak elosztását is átrendezte. 1994-ig Ruanda mindkét elnöke hutu származású volt. Az akkor meggyilkolt Habyarimana 1973-ban puccsal került hatalomra, majd a választásokat rendre száz százalékos közeli eredménnyel nyerte meg.

Elfogytak az erőforrások

Búr Gábor rámutatott, hogy Ruanda Afrika egyik legsűrűbben lakott vidéke, ahol ma már közel 400-an élnek egy négyzetkilométernyi területen, ami majdnem a négyszerese a magyarországinak. A gyarmatosítás az afrikai népesedési viszonyokat is alaposan átrendezte: a sokszor szűkös egészségügyi szolgáltatások mellett is hatalmas mértékben csökkent a halandóság, miközben a világon példátlan módon a születések száma is megugrott. A ruandai népszaporulat ugyan a 40 ezrelékes afrikai átlag alatt marad, de a 25–30 ezrelékes növekedés így is azt jelenti, hogy a népesség három évtized alatt megduplázódik.

A ruandai etnikai feszültségek mögött sem feledhetjük el azt a hatalmas nyomást, amit az erőforráshiány – főképp a földszűke – jelent egy afrikai mércével is alacsony szinten városiasodott, 90 százalékos mezőgazdasági termelésből élő országban.

Mindenki tettes vagy áldozat

Az 1994-es népirtás után a felszínen csend honol, az igazolványokból törölték az etnikai bejegyzést, tilos is a származást emlegetni. A megbékélést nem elsősorban a nagy perek szolgálták: elmaradt a nagy afrikai „nürnbergi per”, az arushai nemzetközi bíróság mindeddig 19 háborús bűntörtét ítélt el, ám pár éve az utak mentén sem volt ritka látvány

a rózsaszín ingben, nadrágban dolgozó rabok csoportja. Ugyanakkor a gyilkosságot, nemi erőszakot, kínzásokat elkövetők százezres tömegeinek bírósági pere még feszes tempóban is legalább 130 évig tartott volna.

Ráadásul az országban szinte nem maradt „pártatlan” ember, olyan, akinek családjában ne lett volna tettes vagy áldozat. Így Ruandában a tradicionális igazságszolgáltató fórumok, az elkövetőket és az áldozatokat összeültető gacsacska bíróságok révén tömeges kísérlet zajlik a társadalmi megbékélés megteremtésére. A bűnös itt a közösség előtt vallja meg tetteit, lehetőség van az indítékok, a megbánás, a sérelmek kibeszélésére, majd az elkövetőt a munka révén a korábbi közösségébe igyekeznek visszavezetni.

Kína folytatja a gyarmatosítást

A megélhetés szempontból azonban nem történt változás: másfél évtized alatt az ország lakossága több mint 3 millióval nőtt, a banán és kávétermelésre berendezkedett gazdaság nem nyújt biztos megélhetést az ott élőknek. Hiába produkált tavaly Ruanda mesésnek tűnő, 5,5 százalékos gazdasági növekedést a világválság kellős közepén, ha ezzel együtt is csak 212. az egy főre eső GDP tekintetében.

Ezzel világszinten 16 országot, köztük 14 afrikai államot előz meg, és a lakosság 60 százaléka él a szegénységi küszöb alatt. Nem változott azóta – és nincs is remény rá – az ország perifériás világgazdasági helyzete sem, amelybe kódolva van az egyenlőtlen csere és a további eladósodás is, de változott annak fő iránya.

Kína jó érzékkel használta ki, hogy a két szuperhatalom által fenntartott bipoláris világrend összeomlásával Afrika „leértékelődött”. 1994 óta Kína lényegében „zsebre vágta” Fekete-Afrikát, az afrikai nyersanyagokért cserébe – a természeti pusztítás mellett – az olcsó iparcikkek dömpingjével az európai gyarmatosítók „legjobb hagyományait” követi, anélkül azonban, hogy a kolonizáció terhét viselnie kellene.

Európának a gyarmatosítókkal szembeni ellenszenvéken túl a bevándorlás maradt: míg az USA a képzettek, diplomások lefölozésével továbbra is képes megvalósítani az agyelszívást, addig a nyugat- és dél-európai társadalmakra a szakképzetlen bevándorlók nyomása nehezedik.

Az ENSZ kudarcot vallott

Európa, mint volt gyarmattartó az afrikai konfliktusok megoldásában is kényes helyzetbe kerül. Az ENSZ 1994-ben Ruandában látványos kudarcot vallott. A kéksisakosok mandátuma nem rendteremtésre szólt: 1990-tól Ruandában civilháború dúlt, amelynek csak az arushai egyezmény vetett véget 1993-ban. Miután azonban az Interahamwe milicistái az USA nagykövetének szomszédságában kivégezték a ruandai miniszterelnök-asszonyt és tíz belga ENSZ katonát, a békefenntartók jelentős részét kivonták.

A nagyhatalmak elsősorban azzal törődtek, hogy saját állampolgáraikat épségben kimenekítsék az országból – a nyugati szervezetek, vállalatok helyi alkalmazottait már nem. Búr Gábor szerint az ENSZ darfúri fellépése azt jelzi, hogy a százezres áldozatok ellenére mégis el tudták kerülni azt, hogy a ruandaihoz hasonló népiirtás bontakozzon ki, és az Afrikai Unió is megjelent a színen, igaz békéltető-békefenntartó feladatot csak az EU anyagi támogatásával képes ellátni.

Ugyanakkor Darfúr arra is figyelmeztet, hogy a természeti erőforrások szűkössége miatt hasonló véres konfliktusok máshol is előfordulhatnak. Ez alól Európa egyelőre védettnek látszik. John Major sok, a ruandai borzalmas képsorokat a híradókban vacsora mellé elfogyasztó európai véleményét fogalmazta meg, miszerint Afrika már csak ilyen. Azonban ne feledjük, hogy a ruandai eseményekkel egy időben a szomszédunkban zajlott a boszniai háború.

A FOLYTATÁS

Az [Anno Filmklub](#) a következő alkalommal 2010. február 17-én jelentkezik Makk Károly 1982-ben készült *Egymásra nézve* című filmjével. Vendégünk ez alkalommal C. Molnár Emma pszichológus lesz. A filmet és a beszélgetést való részvétel továbbra is ingyenes.